

SLOBODNO VREME I AKTIVNOST VOJNIKA I STAREŠINA

SLOBODNO VREME I NJEGOVO KORIŠĆENJE U DRUŠTVU

Razvitak proizvodnih snaga zakonito uslovljava povećanu proizvodnju materijalnih dobara uz manji utrošak radnog vremena. Smanjenju radnog vremena doprinose i rezultati klasne borbe. Osmočasovno radno vreme već je odavno postalo tekovina organizovane borbe radničke klase. Taj uspeh je još vidljiviji ako imamo u vidu da su radnici u nekim zemljama još do nedavno radili i po 16 časova dnevno. »Računajući na dugu stazu, pod uslovom da se društveni odnosi usklade s novim razvojem proizvodnih snaga, može se predvideti da će automatizacija omogućiti smanjenje radnog dana i produžiti vreme odmora i zabave«.¹ Socijalističko društvo i u tom pogledu pokazuje mnoge prednosti nad kapitalističkim. Primera radi, navešćemo našu zemlju, koja je sa sadašnjim stepenom razvoja proizvodnih snaga u Ustavu proklamovala uvođenje 42-časovne radne nedelje.

Savremeni čovek ima znatno više slobodnog vremena kojim se koristi za zadovoljavanje naraslih obrazovnih, kulturnih, sportskih i drugih potreba. Nisu u pravu oni koji vide mogućnost i potrebu korišćenja povećanog slobodnog vremena samo za kulturne i sportske potrebe. Znatan deo toga vremena svaki pojedinac, ako hoće da napreduje u svom pozivu i ide u korak sa savremenim dostignućima nauke i tehnike, mora da upotrebi za stručno usavršavanje. Samo sa prvim stečenim stručnim znanjem ne može više da egzistira nijedan, a pogotovo vojni poziv, jer nova ratna sredstva i oblici borbenih dejstava zahtevaju veću obučenost vojnika i neprekidno usavršavanje starešina. Stoga se mora stalno učiti i unapređivati rad. Sve veće slobodno vreme pruža mogućnost i za svestrano vaspitanje, usavršavanje za funkcionalnu dužnost.

¹ Rože Garodi: »Velika prekretnica« — feljton u »Politici« od decembra 1969. i januara 1970.

Da bi se izbeglo neracionalno korišćenje slobodnog vremena, društvo se sve više brine o organizaciji rekreacije. Formirana je i nauka — sociologija slobodnog vremena — koja se bavi problemima korišćenja vremena. Kapitalisti nalaze interesa da ulažu novac u tu vrstu posla, jer im se on vraća kroz porast produktivnosti rada, smanjenje nesrećnih slučajeva na radu i, uopšte, poboljšanja međuljudskih odnosa u proizvodnim jedinicama. Sa potrebama savremene naučne i tehničke revolucije znatno se menja način korišćenja slobodnog vremena. »Sve duže vreme koje radniku ostaje na raspolaganju pruža mu mogućnost da se razvija ne samo na radnom mestu, već i van njega. U etapi industrijalizacije, radniku odmor i zabava svodili su se na biološki neophodno vreme da sačuva, a u najboljem slučaju da ojača svoju radnu sposobnost. Takav odmor mogao je da bude samo pasivan, a ne aktivan i stvaralački. Odmor neophodan da bi se odgovorilo zahtevima naučne i tehničke revolucije sasvim je drugačije vrste... Prema procenama... radna nedelja morala bi da se smanji na trideset časova, a godina na svega četrdeset radnih nedelja... Od trenutka kad vreme odmora bude postalo duže od radnog vremena i kada radnik bude imao uslova da ispolji svoju stvaralačku aktivnost, odmor više neće imati za cilj da nadoknadi njegove iscrpljene snage, već da pothranjuje njegovo stvaralaštvo...«²

Socijalističke zemlje radi svestranog vaspitanja ličnosti pokazuju veliko interesovanje u teoriji i praksi za što boljim i racionalnijim korišćenjem slobodnog vremena. Istovremeno, čine ozbiljne napore u stvaranju i drugih uslova kako bi svaki pojedinac, u granicama objektivnih materijalnih mogućnosti, mogao da zadovolji širi krug interesovanja iz raznih oblasti. Na ostvarenju takvog cilja u našoj zemlji, pored zainteresovanih pojedinaca, rade porodica, škola,³ ostale radne i društveno-političke organizacije, armija i društveno-političke zajednice. Posebno mesto u svemu tome pripada komuni, kao osnovnoj društveno-političkoj zajednici, u kojoj se koordinira i objedinjuje rad svih ostalih faktora. Pored škole, gde su razvijene slobodne učeničke aktivnosti, zapaženi su i naponi privrednih i sindikalnih organizacija u zadovoljavanju obrazovnih, kulturno-umetničkih i sportskih potreba radnih ljudi, a kroz to i njihove rekreacije i sticanja širih znanja. Stoga one vode računa da se radnici u svom obrazovanju što bolje koriste raznim oblicima rada na radničkim univerzitetima, podstiču ih na amaterske aktivnosti i osnivanje kulturno-umetničkih i sportskih društava, zajedničke izlete i posete kulturno-

² Isto.

³ Zbog važnosti škola je posebno istaknuta iako je i sama radna organizacija.

-umetničkim i sportskim priredbama savetuju im kako da što bolje koriste godišnji odmor. Savez omladine razvija u tom pogledu korisnu aktivnost. Sličnu aktivnost razvijaju i ostale organizacije i ustanove.

Tako se u komuni stvaraju uslovi da građani učestvuju na više mesta u različitim aktivnostima. Izbor pojedinih aktivnosti vrše prema ličnim sklonostima i željama, a rukovođenje u njima ostvaruju na principu društvenog samoupravljanja. Na taj način građani u slobodnom vremenu zadovoljavaju najraznovrsnije potrebe u pogledu odmora, razonode i obrazovanja.

VANNASTAVNO I SLOBODNO VREME VOJNIKA

U armijskoj praksi vannastavno i slobodno vreme vojnika tretiraju se i koriste na posebne načine. Tako, na primer, pod *vannastavnim vremenom* podrazumevamo ono vreme u kome se organizuje i izvodi vannastavni obrazovni rad vojnika, obavezno sportsko popodne, kupanje, uređenje prostorija i kruga, kao i drugi obavezni poslovi koji nisu nastava. U to, po svojoj suštini, spada i ono vreme u kome se izvode sadržaji i oblici samoaktivnosti vojnika, kojima su obavezni da prisustvuju. Dakle, pod vannastavnim vremenom smatramo ono vreme, van obaveznog vremena za nastavu (koje se naziva »nastavno vreme«), u kome su vojnici takođe obavezni da se bave nekom delatnošću.

Kad je reč o vannastavnom vremenu moramo istaći da je ono, bez obzira na naše želje da se intenzivnim korišćenjem poveća slobodno vreme, umnogome objektivno uslovljeno. Za to ima više razloga. Pomenuli bi samo neke: smanjenje vojnog roka od 24 na 18 meseci, složenost sadržaja obuke u naoružanju i načinima borbenih dejstava, itd. Međutim, u povećanju nastavnog i vannastavnog na račun slobodnog vremena ne može se ići preko određene granice bez opasnosti da se zbog psihofizičke opterećenosti vojnika ne oslabi njihova pažnja u obuci. Stoga je nužno pronaći tu granicu i pravilno strukturirati nastavno, vannastavno i slobodno vreme vojnika.

Za razliku od nastavnog i vannastavnog vremena slobodno vreme vojnika teorijski i praktično tretira se i koristi na različit način.

U teorijskom pogledu problem *slobodnog vremena* postavlja se mnogo šire od onoga kako se tretira i obezbeđuje u praksi. To se ogleda u tome »da o slobodnom vremenu ne treba govoriti niti kao o vremenu van rada, niti kao o vremenu u kojem je jedinka apsolutno slobodna od svih obaveza prema drugom: društvu i porodici, niti pak

kao o dokolici, već, pre svega, kao o svakom vremenu u kojem čovek može slobodno da se ispoljava i stvara, slobodno da vrši svoj uticaj na okolinu, na prirodu i drugog čoveka«. ⁴ To znači da »slobodno vreme ne može za nas da bude samo ono vreme koje čovek provodi van materijalne proizvodnje, jer i u procesu rada, kao i van rada, čovek može da bude slobodan kao što može u oba slučaja i da bude i da se oseća sputan«. ⁵ I dalje: »Proces delovanja čoveka na objekt radi njegovog prilagođavanja čovekovim potrebama, nije sam po sebi neslobodan ili slobodan. Takvim ga čini položaj čoveka prema drugim ljudima, s kojima nužno stupa u odnos u procesu rada, i stepen umešnosti i racionalnosti s kojim ga izvodi. S druge strane, vreme koje čovek provodi van materijalne proizvodnje ne mora uvek da bude slobodno za čoveka. Sve zavisi od toga šta ono stvarno za njega znači, kako se on u njemu oseća, da li ga sam organizuje, koliko ga provodi po slobodnoj odluci i koliko slobodno bira svoju aktivnost. Taj deo vremena čovek može da provodi isto toliko porobljen, odnosno isto tako slobodan kao i dok je u procesu rada«. ⁶

U praktičnom smislu pod *slobodnim vremenom* vojnika u našoj armiji smatramo ono popodneвно i praznično vreme koje nije angažovano obaveznom nastavom, vannastavnim obrazovnim radom, obavezanim sportskim popodnevom, kupanjem vojnika, uređenjem prostorija i kruga i drugim fizičkim radovima, već je ostavljeno za slobodne obrazovne, kulturno-umetničke i fiskulturne aktivnosti vojnika. Znači, ono vreme u kome se vojnici prema svojim željama i sklonostima dobrovoljno bave nekom od tih aktivnosti.

Polazeći od iznetih teorijskih shvatanja o slobodnom vremenu termine »nastava«, »nastavno vreme«, »vannastavni obrazovni rad«, »vannastavno vreme«, »samoaktivnosti« i »slobodno vreme« treba samo uslovno shvatiti. Jer, suštinski gledano, sve što čovek svesno i sa voljom radi predstavlja za njega slobodan rad i slobodno vreme. I obratno svaki rad čijeg značaja i svrhe čovek nije svestan ima karakter prinude.

Teorijske postavke o slobodnom radu i vremenu predstavljaju još samo programske ciljeve našeg društva koji se, zavisno od mnogih objektivnih i subjektivnih uslova, postepeno ostvaruju. Iz tih razloga potpuno smo svesni da nastavni i vannastavno obrazovni rad u armijskim uslovima, bez obzira na sve naše ciljeve i želje, takođe

⁴ Milan Veličković: »Problem slobodnog vremena«, »Etičko-humanistički problemi socijalizma«, izd. »Rad«, Beograd, 1964. godine, str. 151—171.

⁵ Isto, str. 153.

⁶ Isto, str. 154.

nemaju karakter slobodnog rada u slobodnom vremenu. Stoga više insistiramo na nešto slobodnijem karakteru aktivnosti vojnika u slobodnom vremenu.

POTREBA ZA SLOBODNIM VREMENOM I NJEGOVI RACIONALNIM KORIŠĆENJEM U VOJSCI

Opšta razmatranja o slobodnom vremenu vojnika u prošlosti i danas ukazuju da se o tom vremenu manje ili više uvek vodilo računa. Svakodnevni vojnički život ispunjen najvećim delom obukom, pohodima i borbama nametao je permanentan zahtev da se obezbedi slobodno vreme za pasivan i aktivan odmor vojnika kroz pesmu, igru, lov i druga sportska takmičenja.

Sve se to radilo organizovano i spontano. No, neosporna je činjenica da se u tom pogledu uvek nešto činilo, tako da postoji stalan i neprekidan kontinuitet.

Jednostavnost ratne tehnike (i njoj adekvatnih načina vođenja borbe) u prošlosti pružali su objektivno više mogućnosti za vojničko slobodno vreme na račun obavezne obuke i ostalih vojničkih dužnosti. Međutim, što do toga u praksi ipak nije dolazilo, razloge, pre svega, treba tražiti u klasnim društvenim odnosima i načinu vaspitanja u robovlasničkim, feudalnim i kapitalističkim armijama. Vladajući društveni odnosi i način vaspitanja težili su da se najveći deo vremena osim najnužnijeg odmora ispuni obukom i drugim dužnostima, koje su se vrlo često svodile na najobičniji dril da bi se obezbedila disciplina i poslušnost vojnika. U takvim uslovima se rodila teorija i praksa da vojnika treba zaposliti što više kako bi što manje mislio. Ali, i pored svega bilo bi pogrešno zaključiti da se u tim armijama nije vodilo računa o slobodnom vremenu za odmor i razonodu vojnika, bez čega ne bi mogli tako uspešno učestvovati u višegodišnjim pohodima i surovim borbama. Uz zvuke različitih muzičkih instrumenata odmaralo se, maršovalo, borilo i umiralo.

Zahvaljujući tim poukama prošlosti i iskustvima iz poslednja dva svetska rata, uprkos složenosti ratne tehnike i borbenih dejstava koji zahtevaju sve više vremena za obuku, u svim savremenim armijama prihvaćeno je gledište da je vojniku potrebno organizovano obezbediti slobodno vreme za odmor, razonodu i obrazovanje u miru i ratu. Takav stav, pored empirijskih iskustava iz prošlosti, zasniva se i na osnovu naučnih saznanja o integralnosti i nepodeljenosti čovekove ličnosti, kojoj je potrebno vreme ne samo za proizvodni i drugi rad nego i za odmor i rekreaciju. Otuda vojnici u svim situaci-

jama treba da raspolažu sa većim ili manjim fondom slobodnog vremena radi zadovoljavanja vrlo različitih potreba duhovne prirode bez kojih ne mogu da budu svestrane ličnosti, sposobne da uspešno obavljaju raznovrsne i teške vojne dužnosti i zadatke.

Očigledno je da se u armiji, zbog skraćenog vojnog roka, složenosti i intenzivnosti nastave, teže nego u građanstvu dolazi do potrebnog slobodnog vremena, a ima i više teškoća oko organizacije njegovog pravilnog korišćenja. U građanstvu se više nego u armiji koriste profesionalni organizatori zabave i obrazovanja, dok se u armiji taj rad više sprovodi preko usmeravanja amaterske delatnosti vojnika i starešina.

U našoj armiji se za taj rad uvek nalazilo vremena. Primeri iz našeg oslobodilačkog rata i otadžbinskog rata Sovjetskog Saveza govore da se, i u najtežim danima borbi i velikih marševa, nalazilo vremena za zabavu i obrazovanje. To delom potvrđuje i posleratna praksa. Međutim, sve do sredine 1970. godine stanje nije bilo zadovoljavajuće u tom pogledu, jer je za prethodne dve godine skoro potpuno bilo ukinuto slobodno vreme vojnika za račun vannastavnog obrazovnog rada, sportskog popodneva i drugih poslova.⁷

To je umnogome, ograničavalo i vojnika da dođe do izražaja njegova samostalnost i inicijativa. Sasvim je očigledno da se takav odnos prema vojnikovim aktivnostima u slobodnom vremenu nije mogao pravdati ni sa stanovišta koncepcije opštenarodne odbrane, gde su svesni i svestrano osposobljeni vojnici osnovni preduslov za njenu uspešnu realizaciju. Novo radno vreme stvorilo je više prostora za aktivnosti vojnika, jer se obuka u nedelji izvodi 5 dana, a vannastavni obrazovni rad u dva popodneva. Obavezno sportsko popodne ostalo je i dalje. No, to nije još neko potpunije i trajnije rešenje, pa je potrebno da se i dalje radi, koristeći empirijska i naučna istraživanja, na preispitivanju sadašnjih rešenja u pogledu aktivnosti vojnika u slobodnom vremenu.

Problem nije takve prirode da se ne može na zadovoljavajući način rešiti. Treba, pre svega, preispitati i naučno fundirati planove i programe obuke svih rodova i službi da bi se zadržali samo sadržaji koji su relevantni i potrebni, a izostavila sva suština ponavljanja. Neophodno je mnogo više nego do sada voditi računa o korelaciji iz-

⁷ Popodnevno vreme u jednoj sedmici od 1968. sve do sredine 1970. godine bilo je raspoređeno ovako: jedno popodne 2 časa za sportsko popodne, tri popodneva po 2 časa za vannastavni obrazovni rad, a ostala popodneva za slobodne aktivnosti, kupanja, uređenje prostorija, izlazak u grad i druge radove (»Službeni vojni list« br. 4/68. i »Pravilo službe JNA« iz 1969. godine, tačka 210 i dr.).

među pojedinih predmeta u procesu obuke i vaspitanja, a u obuku uneti više integracionih elemenata. Prepodnevnim nastavnim vremenom treba se još intenzivnije koristiti. Time će se stvoriti mogućnost da se smanji obim vremena za vannastavni obrazovni rad u korist samostalne aktivnosti vojnika.

ZNAČAJ I POTREBA SAMOSTALNE AKTIVNOSTI VOJNIKA

Za realizaciju ciljeva vaspitanja i obuke u armiji nije dovoljno samo sprovođenje obaveznih nastavnih programa u okviru predviđenog vremena za obuku. Savremena obuka zahteva, a obrazovni sastav većine vojnika, materijalne i kadrovske mogućnosti omogućuju da pogodne sadržaje i oblike vojnostručnog, političkog, opšteg, tehničkog i dr. obrazovanja organizujemo i sprovodimo kroz aktivnosti vojnika u slobodnom vremenu. Inicijativu, stvaralaštvo, drugarstvo, kolektivni duh u radu, kao i druge pozitivne osobine, potrebne vojniku za uspešno izvršavanje zadataka u miru i ratu, treba vaspitavati ne samo u redovnoj obuci. Savremeni rat u tom pogledu ističe još veće i složenije zahteve. Zbog toga, kako kaže drug Tito »starešine treba sve više da stavljaju vojnike u položaj u kojem će dolaziti do izražaja njihove stvaralačke snage, samostalnost i inicijativa — osobine koje su od naročite vrednosti za svakog pripadnika naše socijalističke armije«. ⁸ Takvog vojnika traži koncepcija opštenarodne odbrane. Preko tih aktivnosti ostvaruju se i kontakti armije s društveno-političkim, radnim organizacijama i narodom.

Isto tako, moramo imati stalno u vidu da armija predstavlja specifičnu novu životnu sredinu mladih i telesno zdravih muškaraca, približno istih po godinama starosti, ali umnogome različitih po životnim navikama, shvatanjima, nacionalnoj pripadnosti, socijalnom poretku, obrazovanju i profesionalnoj delatnosti, itd. Vojnici su dužni da u relativno kratkom periodu savladaju mnogo vojnostručnih termina, tehničkih sredstava, mehaničkih radnji, taktičkih vežbi i niz drugih zadataka, što, bez sumnje, od njih zahteva ogromna psihička i fizička naprezanja. Sve to — obim i složenost savremene obuke, odvojenost vojnika od porodice i sredine u kojoj je živio, kao i specifičnost vojničkog načina života, mogu dovesti, ako se ne preduzmu odgovarajuće mere, do psihofizičke zamorenosti i nostalgije, što bi se negativno odrazilo na disciplinu, rad i uspeh u obuci. Iz toga prois-

⁸ Povodom dvadesetogodišnjice JNA, *Vojno delo*, br. 12/61.

tiče potreba organizovane svakodnevnne i svestrane rekreacije kao preduslova za bolje savlađivanje obuke, brže i lakše prilagođavanje na vojnu sredinu.

Savremene nauke (psihologija, pedagogija, sociologija, medicina i dr.) bave se teorijom rada i odmora, čija dostignuća treba da posluže u radu sa vojnicima. Poznato je, na primer, da *pasivni odmor* treba koristiti posle težih fizičkih poslova. Tada se preporučuje mirovanje, sedenje ili ležanje s opuštenim mišićima i spavanje. Međutim, *aktivni odmor*, čija se suština sastoji u promeni vrste posla — aktivnosti⁹ primenjuje se nakon umnog i fizičkog rada koji nije bio težak, ili posle takvog rada gde je teško odrediti granicu između umnog i fizičkog.

Naučno je dokazano, a i svaki pojedinac može to na sebi proveriti, da promena vrste posla i predmeta učenja predstavlja odmor. Takav efekat aktivnog odmora otkriven je u fiziološkim ogledima pri kojima je konstatovano da će se prethodnim radom zamorena grupa mišića brže oporaviti i steći veću radnu sposobnost ako u vreme kada ta grupa miruje voljno aktiviramo neku drugu grupu mišića, koja u prethodnom radu nije učestvovala. Pod tim uslovima i ukupni radni efekat bio je veći nego kada u vreme odmora prve grupe mišića nije bilo aktivnosti druge grupe. To što je nađeno za mišiće, dobrim delom važi i za druge delatnosti čoveka. Zamor izazvan jednom vrstom aktivnosti brže će se ukloniti ako se u vreme odmora od te aktivnosti posvetimo nekoj drugoj radnji, koja s prethodnom nema mnogo sličnosti.

»Savetujem još«, pisao je Lenjin M. I. Uljanovoj, »da se pravilno rasporedi rad . . . tako da posao bude raznovrstan: ja vrlo dobro osećam da promena čitanja ili rada — s prevoda na čitanje, s pisma na gimnastiku, s čitanja naučnih dela na beletristiku — veoma mnogo pomaže. Ponekad pogoršavanje raspoloženja . . . dolazi prosto od zamaranja jednolikim utiscima ili jednolikim radom, i dovoljno je da se

⁹ Profesor Janko Leskošek u predavanju »Slobodne aktivnosti neophodna potreba vojnika — mornara« kaže: »Promena aktivnosti neverovatno dobro utiče na organizam. Suština promene aktivnosti je, u osnovi, ista kao i suština sna. Psihološka suština sna ogleda se u tome što se čovek probudi na drugom mestu, sa drugim brigama nego kada je zaspao. Njegov nervni sistem bio je olabavljen i on je napravio prekid u odnosu na raniju aktivnost. Istu situaciju imamo i kod aktivnog odmora, jer i za vreme aktivnog odmora mi zapošljavamo druge ćelije, ne one koje su bile ranije angažovane. Prilikom promene aktivnosti te ćelije se, više ili manje, odmaraju i njihovu funkciju pruzimaju druge ćelije«. »Materijali o slobodnim (vannastavnim) aktivnostima vojnika — mornara«, izdanje Komande splitske armijske oblasti, 1964. godine, str. 114.

on promeni, pa da se čovek normalizuje i da se smiri. Posle ručka, uveče radi odmora, ja sam se, sećam se, redovno laćao beletristike...¹⁰ Sve ovo nedvosmisleno pokazuje da se kroz učenje, ako se dobro organizuje, može odmarati. I obrnuto, kroz kulturno-umetnički rad, sportsku i drugu aktivnost, zabavu i razonodu može se učiti.

Pored svega što smo izneli o potrebi samostalne aktivnosti vojnika u pogledu obrazovanja i rekreacije aktivnim odmorom u slobodnom vremenu, važno je istaći da se aktivnost vojnika u sadržajnom pogledu ne mogu svesti samo na zabavu i razonodu. Ispoljavajući puno razumevanje za te aktivnosti i ulažući stalne napore da vojnicima obezbedimo potrebno slobodno vreme, prostorije, nastavna, rekreaciona i druga sredstva, stvaramo osnovne uslove za njihovo svestrano vaspitanje, u kojem estetskom-umetničko i humanističko vaspitanje zauzimaju vrlo istaknuto mesto. To znači da smo zainteresovani da nam što više vojnika u slobodnom vremenu učestvuju u tribinama vojničkih i omladinskih univerziteta, da čitaju dobra književna dela, posećuju galerije, izložbe, muzeje i druge kulturne i istorijske spomenike; slušaju koncerte i gledaju pozorišne i filmske predstave; posećuju sportske terene, kao i da se sami kroz grupe, sekcije, društva i klubove, prema ličnom afinitetu bave nekom od tih aktivnosti na amaterskoj osnovi.

Imajući u vidu takve obrazovne, kulturno-umetničke i sportske interese i potrebe vojnika, nužno je da oni prate i poznaju savremena kretanja u svim domenima. Uz zajedničke napore svih vaspitnih faktora u garnizonima treba se koristiti mogućnostima raznovrsnih zajedničkih obrazovnih, kulturno-umetničkih i sportskih samoaktivnosti vojnika i omladine na široj amaterskoj (postojanje i rad raznovrsnih grupa, sekcija, klubova i društava) i profesionalnoj osnovi (vojne muzike, biblioteke, bioskopi, galerije pri domovima i vojničkim klubovima, i slične institucije u građanstvu).

Takve aktivnosti obezbeđuju humanizaciju međuljudskih odnosa i olakšavaju prilagođavanje uslovima života i rada u vojnim kolektivima kao i bolje međusobno zbližavanje, upoznavanje i poverenje naroda i vojske. One podstiču inicijativu i samostalnost u radu i učvršćuju u vojnika osećanje njihove društvene vrednosti kao stvaraoca i branioca.

¹⁰ V. I. Lenjin: *O književnosti*, izd. »Kultura«, Beograd, 1949. godine, str. 192.

Reči druga Tita, koje smo citirali, najbolje ukazuju na veliki značaj i potrebu organizovanja i izvođenja samoaktivnosti vojnika u našoj armiji. Samostalan rad se ne sme pretvoriti u učenje koje bi po karakteru bilo produžetak prepodnevne obavezne obuke, jer bi povećalo psihofizičku zamorenost vojnika i umanjilo sposobnost da prate nastavu. Sama zabava i razonoda bez pogodnih oblika obrazovanja i kulturno-umetničkog stvaralaštva ne obezbeđuju najbolje savlađiva-nje obuke. Zbog toga sadržaji i oblici samoaktivnosti vojnika treba da obezbeđuju odmor kroz učenje, kulturno-umetničko stvaralaštvo i razonodu, za što je potrebno mnogo više slobodnog vremena i da se ono još bolje koristi.

Potpukovnik

Bogdan KNEŽEVIĆ